

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Галіченка Максима Володимировича «Рефлексія ідеологеми «Москва – Третій Рим» у російській релігійно-філософській думці», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство

Актуальність обраної М. В. Галіченком теми дослідження не викликає сумнівів. В умовах сучасного глобалізованого світу перед багатьма країнами постає необхідність оформлення та збереження власних ідентичностей, особливо зважаючи на складно контрольовані та важко прогнозовані міграційні метаморфози планетарного масштабу. Окрім того, впливові актори встановленого глобального світопорядку намагаються реалізовувати свої експансійні претензії використовуючи «сірі технології» у вигляді так званого методу «м'якої сили» розширюючи поле впливу власних соціокультурних трендів. Саме тому, в контексті посилення регіональної гегемонії Російської Федерації, проект «Русский мир» є потужним геополітичним інструментом в процесі розмивання культурно-історичних, національних та релігійних автентичностей країн-сусідів. Українська незалежна держава перебуваючи у фазі активного віднаходження власних вітальних смислів опинилась у зоні реактивної духовної інтервенції із зовні, в результаті чого виклики, що постали перед нею становлять загрозу демонтажу державності як такої. Відтак, перед вітчизняними науковцями постає важливе завдання дослідити методологічний та ідеологічний базис сучасної російської державності крізь релігієзнавчу призму однієї зі стрижневих ідеологем «Москва – Третій Рим». Робота М. В. Галіченка присвячена дослідженню релігійних джерел російської ідеології, зокрема, через вивчення ідеологеми «Москва – Третій Рим».

Структура дисертації продумана, об'єкт і предмет чітко визначені, завдання логічно впливають із мети, а наукова новизна відповідає меті, завданням і висновкам дисертації.

Позитивне враження справляє перший розділ дисертації «Ідеологема «Москва – Третій Рим» як предмет філософсько-релігієзнавчого дослідження», у якому автор аналізує стан розробки дисертаційної проблематики у науковій та богословській літературі, а також обґрунтовує методологічні засади дослідження ідеологеми «Москва – Третій Рим». Автор пропонує виділити два підходи до рефлексії ідеологеми «Москва – Третій Рим»: філософсько-богословський та історико-філологічний. Ця позиція знаходить чітке та детальне обґрунтування у підрозділі 1.1. Його перевагою є хронологічний виклад ідей представників обох підходів із врахування історичного контексту епохи. Автором було опрацьовано значну джерельну базу, яка містить ключові твори прихильників різних світоглядних позицій.

У підрозділі 1.2. М. В. Галіченко зазначає, що дослідження проведено на стику релігієзнавства, філософії історії та соціальної філософії. Цим обґрунтовується застосування полідисциплінарної методології дослідження. До позитивних рис цього підрозділу варто віднести: використання автором цивілізаційного підходу при аналізі ролі й місця Росії у всесвітньому історичному процесі; чітке дотримання вимог принципів об'єктивності та історизму; вдале застосування ідей вітчизняних соціальних філософів. Автор доводить, що ідеологема «Москва – Третій Рим» у сучасній Росії – загальноживана ідеологема-історизм зі змішаним аксіологічним модусом.

У другому розділі М. В. Галіченко доводить, що ідеологема «Москва – Третій Рим» є синтезом християнської есхатології та іудейського месіанізму. Окрім того, спираючись на ідеї Л. Новікової та І. Сіземської, автор обґрунтовує важливість цієї ідеологеми для російської історіософії та відображає її трансформації на різних етапах її функціонування. На позитивну оцінку заслуговує намагання автора відобразити у взаємозв'язку есхатологічно-месійний та політичний зміст ідеологеми «Москва – Третій Рим». Окрім того, на основі фактологічного матеріалу у підрозділі 2.2. проаналізовано вплив цієї ідеологеми на становлення самодержавної моделі державно-церковних

відносин у Росії. Автор демонструє невідповідність взаємин церкви та держави у Росії ідеалам, які обстоював Філофей.

У третьому розділі дисертант доводить, що концепт «Русский мир» є сучасною трансформацією ідеологеми «Москва – Третій Рим». Автором детально проаналізовано причини та передумови появи концепту «Русский мир», вказанні аспекти його реалізації. Заслуговує на увагу авторська періодизація етапів розвитку концепту «Русский мир».

Позитивної оцінки заслуговує тлумачення М. В. Галіченком концепту «Русский мир» як синтезу культурного, релігійного та мовного підходів до трактування поняття «цивілізація».

На думку автора, саме концепт «Русский мир» Російської православної церкви постає сучасною екстраполяцією ідеологеми «Москва – Третій Рим». М. В. Галіченко вважає, що їх єднає намагання реалізувати принцип взаємодоповнювальності світської й церковної влади; віра в істинність православної віри та можливість порятунку світу; богообраність росіян, пов'язана з необхідністю поширення російської мови та культури, спільної історичної пам'яті; звернення до цінностей традиційного суспільства. Варто погодитись з тим, що концепт «Русский мир» у вигляді реалізації проекту російського великодержавія несе ряд загроз українській державності та національній самобутності. М. В. Галіченко пропонує звернути увагу на розробку ідеї «Київ – Другий Єрусалим» у вигляді альтернативної, конкурентоздатної ідейної платформи.

Текст дисертації дозволяє зробити кілька зауважень:

По-перше, у підрозділі 2.1. варто було окремо розглянути взаємозв'язок між ідеологемою «Москва – Третій Рим» та «Російською ідеєю», яку починаючи з В. Соловйова розробляють російські філософи та богослови.

По-друге, у 3 розділі проаналізовано відмінності між ідеологемою «Москва – Третій Рим» та неоевразійством. Проте не відображено вплив ідей Філофея на ідеологію євразійства.

По-третє, в роботі частково спостерігається понятійно-категоріальна неузгодженість у застосуванні термінів «ідеологія», «ідеологема» та «концепт», які по суті і являють собою основу методологічної послідовності в процесі здійснення даного дисертаційного дослідження.

По-четверте, незважаючи на полі- та міждисциплінарний характер дослідження, що і було заявлено автором, відчувається вплив і тяжіння політологічного та державно управлінського наукових контекстів.

По-п'яте, на нашу суб'єктивну думку, місцями у роботі можна відслідковувати певний ідеологічно спрямований посыл і направленість, що може бути сприйнято як авторська упередженість та відхід від принципів наукової об'єктивності.

Висловлені зауваження не ставлять під сумнів саме дисертаційне дослідження, а також отримані наукові результати.

Дисертація є самостійним, творчим, оригінальним, завершеним дослідженням з приводу актуальної релігієзнавчо-філософської проблематики, яке виконано на достатньому професійному рівні.

Дисертаційна робота Галіченка Максима Володимировича «Рефлексія ідеологеми «Москва – Третій Рим» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор Галіченко Максим Володимирович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Офіційний опонент,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри політичної аналітики та
прогнозування
Національної академії державного управління
при Президентіві України

Ю. П. Саух